

NASILJE I DECA

Institut za uporedno pravo

NASILJE I DECA

Urednik
Prof. dr Mina Zirojević

Beograd, 2022

NASILJE I DECA

Urednik

prof. dr Mina Zirojević

Naučni odbor

Prof.dr Mihaela Fodor (Full Professor, Law Faculty, "Dimitrie Cantemir" University, Romania),
Prof. dr Ioanna Vasii (Vice Dean, Faculty of Law, Babeş-Bolyai University, Romania)
dr Ana Vuković (naučni saradnik Institut društvenih nauka),
dr Natalija Mićunović (naučni saradnik Institut društvenih nauka),
Prof. dr Dražen Cerović (redovni prof. Pravni f. Podgorica, Univerzitet CG),
dr Dragan Prlja (IUP),
dr Dragoljub Todić (naučni savetnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu)

Recenzenti

Prof. dr Dragan Simeunović
Fakultet političkih nauka, Beograd
Prof. dr Milan Počuča
Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad
dr Marija Đorić
Institut za političke studije

Izdavač

Institut za uporedno pravo, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Vladimir Čolović, direktor

Štampa

Sajnos, doo, Novi Sad

Tiraž

200

ISBN 978-86-80186-80-1

KRIZA ULOGE PORODICE I OBRAZOVANJA I NASILNO PONAŠANJE DECE

Apstrakt

Rad se bavi dez/integracijom porodice i obrazovanja kao dva najrelevantnija društvena podsistema za socijalizaciju dece kroz učenje i prenošenje dominantnih društvenih vrednosti i normi. Društvene vrednosti predstavljaju osnovne orijentire za socijalizaciju članova društva i posledično sprečavanje nasilja na osnovu njihovog kršenja, kako u pojedinačnom tako i u kolektivnom smislu. Kroz analizu promena unutar društvenih podsistema, autor ukazuje kako su promene u poimanju društvenih odnosa uticale na ulogu i funkcije porodice i obrazovanja, a jedna od posledica tih promena je i percepcija o položaju deteta u društvu. Analiza će obuhvatiti i prikaz transformacije individualno vs. kolektivno u okviru koje su različitim interpretacijama podložni vaspitanje i prava deteta. Jedan od ciljeva rada je da ukažemo da promene funkcija porodičnog i obrazovnog sistema mogu da utiču na porast nasilnog ponašanja kod dece. Autor zaključuje da promena ideoloških paradigmi o ulozi porodice i obrazovanja, kroz diferencirana tumačenja o formama prilagođavanja modernim trendovima, treba da obuhvati i društveno-istorijski kontekst zemalja na različitom stepenu društvenog razvoja.

Ključne reči: porodica, obrazovanje, deca, ideologija, društveni razvoj.

PORODICA I DRUŠTVENE PROMENE

Već nekoliko decenija sociolozi su uočili da su porodični odnosi pod uticajem sve snažnijeg individualizma i globalizacije kao pojave na makronivou koja unosi promene u sve društvene pore (Tripković, 2005; Milić, 2001, 2010).¹ Pod uticajem individualizma kao ideološko-vrednosnog stava „koji odbacuje svaku društvenu obavezu i proklamuje potpunu nezavisnost ili samodovoljnost pojedinca od bilo kakvih spoljašnjih ograničenja” dolazimo do njegove krajnosti koja se očitava u „egoizmu kao sebičnosti i samoživosti”. Stalna “napetost” porodičnog jezgra je posledica žongliranja i usklađivanja sloboda izbora sa kompromisom i pregovaranjem gde je najvažnije pitanje „dobro odvagane mere između neizbežnosti uzimanja i neophodnosti davanja, između potrebe za blizinom i iste takve potrebe za udaljenošću” (Tripković, 2005: 148-9).

Porodica se određuje kao primarna društvena grupa koja se formira kroz odnose bliskosti, prisnosti i međusobnog razumevanja. Međutim, kao i druge društvene tvorevine porodica ima i ambivalentan karakter, stoga je ona jedna od društvenih

* Dr Ana Vuković, Naučni saradnik, Institut društvenih nauka, Beograd.

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2021. godinu koji podržava Ministarstvo prosveta, nauke i tehnološkog razvoja.

pojava koje su podložne kritici i suprotstavljenim stavovima ponekad prejako i bez osnova. Ambivalentnost porodičnog života ogleda se u tome što porodica predstavlja i društveni odnos koji je, sa jedne strane, mesto emocionalne bliskosti, razumevanja, podrške i pažnje, ali, sa druge strane, može biti izvor teskobe, sukoba i neravnomerne raspodele moći u specifičnim relacijama između pojedinaca koji je čine. Kroz suprotstavljenost traga se za *novim duhom porodice* u kome bi došlo do primirja „dva do tada nepomirljiva principa: nezavisnost članova porodice jednih od drugih i zadržavanja porodičnog kontinuiteta” (Tripković, 2005: 11-15).

O zapostavljenosti istraživanja porodice govori u prilog to što su empirijska istraživanja porodičnih vrednosti retka i zapostavljena i u domaćoj i u sociološkoj literaturi u svetu (Milić, 2010: 235). Jedno od domaćih socioloških istraživanja ukazuje na vrednosni raskol u porodičnim vrednosnim orijentacijama. U ovom istraživanju uočeno je da je porodica još uvek najvažnija veza između pojedinca i društva „jer po karakteru svoje socijalne pozicije medijatora predstavlja veoma važnu, krucijalnu sponu koja omogućava ‘prirodnu’, spontanu, nenametljivu integraciju pojedinca u društveni sistem. Porodica to omogućava preko socijalizacijskog procesa koji se, i pored svih ograničenja, slabosti i defekata koji taj proces prate u savremenom društvu, još uvek najintenzivnije odvija u porodici” (Milić, 2010: 239).

Odnos između individualnog i kolektivnog principa prostire se sve do modernog društva jer ni u njegovim okvirima svest o identitetu i integrisanost nisu mogući bez priznanja “krucijalne uloge porodice” (*isto*). Vrednosni raskol koji je uočen u ovom istraživanju porodice u našem društvu, ogleda se u tome što se porodični sistem našao u središtu političko-ideloškog konflikta vrednosti društva u tranziciji.

Glavna vrednost porodice je u tome što porodičnu kooperaciju i solidarnost pojedinca i porodice kao grupe stavlja kao uslov integracije i opstanka celine posebno u vremenima koje odlikuju kriza i rizici, „u takvim vremenima vrednosti koje pojedincima, porodicama ali i društvu sugeriraju smislenost pokoravanja kolektivu, solidarnost bez upitanosti za koga i po koju cenu, autoritarnost kao izlaz iz teškoća i razvojnih dilema dobijaju na smislenosti i značaju” (*isto*).

Rezultati ovog sociološkog istraživanja porodičnih vrednosti pokazali su da su žene i muškarci još uvek više tradicionalno nego moderno opredeljeni. U okviru ispitivanja stavova prema braku i porodici, na osnovu ispitivanja tvrdnje: *Za dete je neophodno da živi sa majkom i ocem da bi srećno odraslo*, nalazi ukazuju da je porodični okvir primaran (76% ispitanika se slaže), nasuprot samo 13% onih koji se ne slažu sa tvrdnjom i 11% neodlučnih. Nalazi u vezi sa iskazom: *Sloga i jedinstvo porodice treba uvek da budu iznad interesa i potreba svakog pojedinačnog člana*, takođe potvrđuju da je porodica kao kolektivitet iznad potreba i želja pojedinca, 86% ispitanika slaže se sa ovom tvrdnjom, dok je mali procenat onih koji se ne slažu sa stavom (7%) i u istom procentu neodlučnih (Milić, 246-247).

Strukturalne društvene promene manifestovane kroz polarizaciju, jačanje negativnih ekonomskih procesa, deinstitutionalizaciju društva dovele su i do promene na osi javnoj i privatnog života. Kada su u pitanju intervencije države u porodičnoj sferi, jedan od pozitivnih uticaja je obezbeđivanje stabilnih povlastica, posebno beneficija za majku (ili osobe koja obavlja roditeljsku ulogu) i decu, potom i delovanje države po pitanju zaštite dece, ali ona „nipošto ne bi smela da ugrozi suštinu sfere privatnosti”

(Tripković, 2005: 14). Takođe, u cilju sprečavanja pojave nasilja u porodici i nasilja prema ženama, koja dolazi do izražaja u društvenoj krizi, odgovornost države analizirana je kroz primene mera u prevenciji i suzbijanju nasilja uvođenjem Istanbulske konvencije (Gasmi, 2019).

Kroz socijalizaciju kao jednu od najvažnijih društvenih uloga porodice, prenose se vrednosni obrasci, koji su put sa dva isprepletana kraka, jedan krak trebalo bi da oblikuje dete u zadovoljnu i samostalnu ličnost, a drugi krak istog kontinuuma, udruživanjem pojedinaca socijalizovanih na zajedničkim vrednosnim orijentacijama, trebalo bi da održava društvenu solidarnost, saradnju i koheziju.

PRAVA DETETA: OD AUTONOMIJE LIČNOSTI DO NARCIZMA

Unazad nekoliko vekova porodica je doživela različite promene, koje su u razdoblju 16. i 17. veka obuhvatile i stav porodice prema detetu (Arijes, 1989: 252). U tom periodu uočeno je da su se vaspitanje, obrazovanje i učenje odvijali putem šegrtovanja koje je imalo širi značaj od značenja pojma koji je preuzeo kasnije. Ovaj proces obuhvatao je i odlazak dece u druge porodice „uz ugovorom ili bez njega, da borave i upute se u život, ili da nauče viteške manire, ili neko zanimanje, ili čak da idu u školu i nauče latinska slova. (...) U takvom neposrednom prenošenju znanja s generacije na generaciju nije bilo mesta za školu. Zapravo, škola, latinska škola, koja se odnosila samo na duhovnike, na latiniste, izuzetna je pojava, tiče se posebne kategorije ljudi. Škola je u stvari bila retkost, te bismo pogrešili da kroz nju, zato što je kasnije, poput mora, preplavila celo društvo, opisujemo srednjovekovno obrazovanje i vaspitanje: to bi značilo proglasiti izuzetak za pravilo. Opšta praksa bila je šegrtovanje” (Arijes, 1989: 256-7).

Sa promenom odnosa prema deci nastupa i briga o obrazovanju i vaspitanju kao odlika modernog vremena koja zahvata srž društva, škola sada zamenjuje šegrtovanje pa je „izvanredan razvoj škole u XVII veku posledica novog staranja roditelja o obrazovanju i vaspitanju dece” (Arijes, 1989: 308).

Moderno doba obeleženo je, takođe, i intervencijom države u odnosu privatno-javno, u pogledu regulisanja funkcija porodice. Ovaj proces obuhvata to da javna norma koja se tiče porodice, posebno kroz porodično pravo „postaje sve elastičnija kako bi prepoznala i priznala pluralizam prakse i vrline bračnog samoodređenja”. S druge strane, razvoj prakse porodične medijacije, ukazuje da se ova evolucija pokazuje kroz “socijalizaciju” prava, odnosno kroz razvoj socijalnog prava. Step en slobode koji se ostavlja pojedincima takođe je izvor slabosti i nepostojanosti koji proizvodi novi rizik u porodici – od olakog sklapanja braka do učestalih razvoda. U tom smislu pokazuje se tačnost pretpostavke „da uvećana intervencija države ili administrativnih institucija, koje se uvode da bi se nadomestile krajnosti individualizma, može da bude izvor dodatnih nevolja i za pojedinca i za porodicu” (Commaille i Martin, prema Tripković 2005: 154).

Promene u zakonima (posebno porodičnom zakonu) neki autori smatraju kontraproduktivnim kako za dete tako i za porodicu. Jedan od stavova ukazuje da će potpuna zabrana roditeljima da telesno kažnjavaju svoju decu dovesti do anarhije u porodicama i

daljeg slabljenja moći roditelja, a rasta moći deteta. Na taj način „povećaće se “nova patologija” do koje dovodi “novo vaspitanje” u smislu razmažene i prezaštićene dece koja imaju problema da odrastu u funkcionalno odrasle osobe” (Milivojević, 2011: 159-160)

Društvene promene koje su obuhvatile različite sfere od ekonomske do kulturne, uvele su u poslednjih nekoliko decenija potrošački duh i stil života koji je trebalo da uzdigne na pijedestal prava pojedinca i ukaže na prednost pojedinačnog naspram kolektivnog principa. Sveprožimajući potrošački mentalitet i stil života proteklih decenija zahvatio je porodicu i reflektovao se na pojedinca a „invazija i kolonizacija *communitas*, mesta moralne ekonomije od strane potrošačkih tržišnih sila predstavljaju najužasniju od svih opasnosti koje prete sadašnjem obliku ljudskog zajedništva i solidarnosti” (Bauman, 2009:92).

Tako su mogućnosti za prihvatanje i obezbeđivanje potrošačkog načina života dobile zaseban i specifičan oblik u svakoj porodici ponaosob. Ovaj proces doveo je do prevrednovanja vrednosnog sistema, ali i potencijalnih sukoba i nasilnog ponašanja u okviru porodice nastalih kao posledica (ne)sposobnosti “starih” porodičnih vrednosti da se prilagode “novim” trendovima.

U uslovima potrošačkog društva, koje odlikuje i medijska masovizacija društva autori uočavaju da je došlo do promene u strukturi autoriteta „detronizacija i delegitimizacija očevog autoriteta u porodici, narastanje protektivnog, pokroviteljskog majčinog autoriteta i narcizam dece” predstavljaju jasne pokazatelje nestajanja tradicionalnog autoriteta oca u porodici, ali, sa druge strane „i ubedljive pokazatelje kompenzatornih autoritarnih modela odnošenja i ponašanja koji i dalje počivaju na legitimaciji hijerarhija moći, ali sada više izvan nego u samoj porodici” (Milić et al., 2010: 15).

Promena vrednosnih obrazaca oličenih u ulozi primarnih porodičnih figura dovela je do destabilizacije porodičnih uloga koje kao kriza sistema predstavljaju podsticajno tlo za ispoljavanje animoziteta i nasilnog ponašanja kod dece.

Stoga, u modernim uslovima ideologija porodičnog života doživela je *abdikaciju autoriteta i preoblikovanje ega*. Usled raspada roditeljskog autoriteta, došlo je do pomaka od društva u kome su vrednosti superega (vrednosti samosavladavanja) u pravcu glorifikacije društva u kome su priznate vrednosti ida (vrednosti samougađanja). Promene u dotadašnjim međugeneracijskim odnosima, “socijalizacija” roditeljskih funkcija, opadanje roditeljske discipline, i „postupci američkih roditelja usmerenih na sebe, preplavljenih porivima, neangažiranih i zbrkanih stvaraju značajke koje mogu imati ozbiljne patološke ishode ukoliko poprime krajnji oblik”. U blažem obliku ovaj trend priprema mladu osobu za način života u permisivnom društvu orijentisanom na zadovoljstvo i potrošnju (Lasch, 1986: 202).

U studijima “*Imati ili biti?*”, “*Zdravo društvo*” i “*Bekstvo od slobode*”, Erih From mislilac, psihijatar i socijalni psiholog analizirao je moduse življenja, vrednosne orijentacije čoveka, masovno potrošačko društvo i položaj pojedinca u njemu, društveni karakter i problem bekstva od slobode, da bi ukazao na povezanost strukture društva, značaj vaspitanja i mentalnog zdravlja njegovih članova. U knjizi “*Biti ili imati?*” posebno je ukazao na koji način su vrednosne orijentacije povezane sa modelima življenja, i napravio podelu na dva tipa. Prvi modus gde je vrhovna vrednost života u imanju (*imati*) pokazuje se kroz želju za sticanjem i posedovanjem vlasništva

i bića, i modus bivstvovanja (*biti*) koji je orijentisan na razvoj ličnosti, nesebičnost i smanjenje orijentacije ka imati. Kada je u pitanju stav prema autoritetu koji je podelio na racionalni i iracionalni, From piše da osobe koje zrače autoritetom ne moraju da izvršavaju naređenja, potkupljuju i prete jer su to visokorazvijeni pojedinci “koji onim što jesu – a ne samo onim što čine ili govore – pokazuju kakva ljudska bića mogu biti. Veliki učitelji života predstavljali su takve autoritete i pojedince”. Da bi postigli ono što od deteta očekuju roditelji bi trebalo da su razvijeni, da ulože napor i da budu orijentisani na svoje okruženje (From, 1998: 40-41).

KRIZA ULOGE OBRAZOVANJA I DRUŠTVENI RAZVOJ

Prožimanje porodice i obrazovanja nastaje kroz privilegije na osnovu društvenog položaja, ugleda i ličnih veza roditelja, uloge svojine, (ne)mogućnosti školovanja i profesionalnog napredovanja kao obeležja porodice koja je oduvek „jedan od najznačajnijih činilaca klasno-slojne (samo)reprodukcije” (Tripković, 2005: 39). Kao dva najvažnija agensa socijalizacije, porodica i obrazovni sistem su prvi stepenici na kojima se uče oblici društvene interakcije i pozicioniranja u društvenoj strukturi. Oba podsistema su važni činioci društvenog razvoja koji je kompleksan proces uslovljen kroz totalitet objektivnih i subjektivnih, kao i unutrašnjih i spoljašnjih faktora od kojih zavisi kvalitet i dostignuće određenog stepena razvoja. Danas je proces društvenog razvoja obeležen uticajem „neoliberalne strategije globalnog društvenog razvoja” koja „društvo reducira na tržište, a države i vlade na korporacije” (Mitrović, 2012: 33-4).

Neposredna uloga obrazovnog sistema je u formiranju samostalnog i odgovornog pojedinca u društvu, a kroz ovaj proces posredna uloga je napredak u razvoju društva. Međutim, iako je pravo na obrazovanje jedno od osnovnih ljudskih prava u korpusu prava deteta, uočeno je da se obrazovanje u savremenom društvu „javlja kao bitan faktor nejednakosti, pa i potencijalni faktor produbljivanja razlika. To jest, u globalnom smislu „u savremenom svetu postoji fenomen nejednakosti šansi za obrazovanje i različit pristup korišćenja znanja, informacija i novih tehnologija” (*isto*, 523-3). Pored ovih spoljašnjih uticaja na obrazovanje kao društveni podsistem utiču i unutrašnje promene koje se odvijaju kroz promene načina obrazovanja pojedinaca u osposobljavanju za rad i funkcionisanje u društvu.

Posledice koje obrazovanje ima na društveni razvoj, obuhvaćene su promenama u načinu poimanja pojedinca, nametanja prioriteta stručnog nad humanističkim obrazovanjem, koje je uvod u fragmentarnost znanja, otuđenost i potencijalno nasilno ponašanje mladih. Počev od veštački inicirane dileme da li je opšte (klasično) obrazovanje neophodno u eri digitalizacije i interneta, pa sve do različitih oblika nasilnog ponašanja dece koja nemaju pristup kvalitetnom obrazovanju. Ove promene su „pobeda produktivističke filozofije i logike potrošačkog društva, rutinizacija i vrednosna neutralnost znanja, dominacija instrumentalne racionalnosti, kriza samorazumevanja savremenog čoveka i jačanje fenomena njegove otuđenosti u savremenom društvu” (Mitrović, 2012: 52-3).

Formalnim insistiranjem na društvu znanja i održivom razvoju kao parametrima uspeha, maskira se realna situacija u kojoj je kroz dominaciju globalnog kapitala i konzumerizma

obrazovanje umesto uloge u oblikovanju svestranog člana društva širokog humanističkog obrazovanja i kritičkog duha svedeno na izvršioca podređenog tržišnim mehanizmima funkcionisanja. Sistematsko obezvređivanje uloge i društvenog položaja učitelja, u prethodnih nekoliko decenija u našem društvu, dovelo je do pada ugleda ove profesije i njene vaspitne uloge. Paralelno sa dezintegracijom porodice dezintegracija vaspitno-obrazovne funkcije škole omogućila je „rascep između obrazovanja i vaspitanja”, u kome su škole „reducirane na obrazovne radionice za ‘specoždere’, a učitelji su puki predavači, obrazovni tehnolozi, ali ne i vaspitači” (*isto*, 182).

Protivrečan društveni proces koji se ogleda u sukobu oko vrednosti znanja, promena u obrazovanju – od slabljenja uloge i ugleda učitelja do osiromašenja univerzitetskog obrazovanja, refektovao se na to da su deca (ali i roditelji) potisnuli ulogu škole kao agensa socijalizacije, nosioca učenja društvenih interakcija, humanizacije društvenih odnosa (tj. sprečavanja nasilnog i neprilagođenog društvenog ponašanja) i opšte društveno dobro, i „dodelili” znanju novu ulogu – instrumentalno-racionalni činilac koji ima značaj isključivo kao projektovana „roba” na tržištu rada u budućnosti.

Prilikom reforme obrazovanja u Srbiji po ugledu na EU, znanje je da bi bilo “primenjivo” zaogrnuo sintagmom “tržišta znanja” i postalo deo kupoprodajnog odnosa. Na taj način obrazovanje (znanje) kao važna kulturna i nacionalna društvena kategorija svedeno je na robu i ostavljen je prostor za znanje bez karaktera, to jest bez strukturne i istorijske supstance karakteristične za određenu zemlju. Tako je obrazovanje u našem društvu poslužilo kao instrument za ideološke, političke i socijalne polarizacije u okviru ideološke legitimacije novog poretka i regrutacije jeftine radne snage umesto da bude deo racionalno-funkcionalnog usmeravanja društvenog razvoja (Vuković, 2020: 150-151).

Kada je u pitanju srpsko društvo, rezultati istraživanja društvene strukture ukazuju da pravo na obrazovanje, posebno prohodnost na više nivoe obrazovanja, zavisi od pripadnosti određenoj klasi. Za razliku od perioda pre devedesetih godina prošlog veka, niža klasno-slojna pripadnost onemogućava pojedince da se obrazuju i imaju pristup do viših nivoa obrazovanja. Pristup obrazovanju i socijalna mobilnost značajno su smanjeni nakon sloma socijalizma i krize tokom devedesetih godina (Miladinović 2011; Lazić et al. 2012; Antić, 2013).

Rezultati socioloških istraživanja o (ne)jednakosti u sposobnostima pripadnika različitih društvenih slojeva, posebno nižih slojeva, pokazuju da je srpsko društvo sve zatvorenije i da prohodnost na više nivoe obrazovanja nije dostupna svim društvenim akterima.

ZAKLJUČAK

Mogućnost da se jedno od autentičnih obeležja porodice – privatnost održi nije nikada potpuna jer je porodica kroz različite mreže odnosa, uticaja, moći, i vrednosnih sistema zavisna od društvenih i državnih mehanizama. Savremena situacija u vezi sa evolucijom porodice pokazuje paradoksalnu stranu jer rast i razvoj ličnih potencijala kao vid emancipacije od tradicionalne porodice i njenih stega nije omogućio stvarnu emancipaciju jer je i individualizacija proces koji sa sobom nosi stege i nevolje (Tripković,

2005: 154). Obrazovanje u krizi prestaje da bude „ključna institucija kolektivnog pamćenja, tj. socijalizacije ličnosti, istorijskog kontinuiteta i socijalne integracije društva” (Mitrović, 2012: 36).

Usvojene vrednosti i njihova realna primena u obrascima mišljenja i delovanja kroz primarne odnose omogućavaju identifikaciju pojedinaca sa njihovom ulogom u porodičnom životu, lojalnost i posvećenost članova porodice i formiranje samostalne ličnosti. Međutim, u kriznim društvenim periodima, konflikt vrednosnih obrazaca ogleda se u promeni obrazaca između različitih generacija koji streličasto menja kompleksni splet društvenih odnosa koji čine društvo. U društvenom kontekstu koji je obeležen krizom u svim oblastima društva, položaj pojedinca je ugrožen, a time i pritisak struktura snažniji. U takvom ambijentu društvenu ravnotežu održava saglasnost oko minimuma načela društveno (ne)prihvatljivog ponašanja sa neznatnim ili sporim razvojem (Vuković, 2012: 223).

Nedostatak, posebno ekonomskih sredstava i resursa, doprineo je dubokoj i raširenoj deprivaciji pojedinca, porodice i društva. Kao jedna od posledica ekonomske deprivacije je psihološka deprivacija koja se u realnom porodičnom životu manifestuje u otuđenju između roditelja i dece i permanentnom pokušavanju da se kroz različite porodične strategije održi minimalna ravnoteža. Deprivacija u svim formama od ranog detinjstva predstavlja kasnije “mesto” za različite forme nasilnog ponašanja kod dece. Porodica i obrazovanje u krizi gube svoju osnovnu ulogu – oblikovanje samostalne, stabilne i kreativne ličnosti deteta sa empatičnošću prema kolektivnosti i solidarnosti kao važnim aspektima društvene kohezije i razvoja. Umesto dete-centričnog odnosa u kome je sve podređeno prohtevima deteta kao potencijalnog uzročnika različitih formi nasilnog ponašanja neophodno je kroz porodicu i školu projektovati dete kao budućeg člana društva.

Porodica i obrazovanje su pod uplivom potreba i zahteva društva i države koji imaju (ne)posredan uticaj na porodične odnose i obrazovne strategije. Kroz diferencirana tumačenja o formama prilagođavanja modernim trendovima, promena ideoloških paradigmi o ulozi porodice i obrazovanja treba da obuhvati razloge za i protiv promena vrednosti u skladu sa i poštujući društveno-istorijski kontekst zemalja na različitim stepenu društvenog razvoja. Specifičnost održavanja porodične homeostaze i korišćenja adekvatne obrazovne strategije su procesi “dugog trajanja” koji su pod uticajem spleta ličnih, grupnih i institucionalnih interesa.

LITERATURA:

- Arijes, F. (1989). *Vekovi detinjstva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Bauman, Z. (2009). *Fluidna ljubav*. Novi Sad: Mediteran Publishing
- From, E. (1998). *Biti ili imati?* Beograd: Narodna knjiga Alfa.
- Gasmi, G. (2019). “Global Significance of European standards of women human rights’ protection in domain of gender based and domestic violence”, *Fiat Iustitia*, no. 1, pp. 125-140.
- Lasch, Ch. (1986). *Narcistička kultura*. Zagreb: Naprijed.
- Miladinović, S. (2010). „Modernizacija društva Srbije i pitanje reforme obrazovanja”, u: *Obrazovanje u tranziciji. NSPM, posebno izdanje*, vol. XIX, no. 2, str. 25-53.
- Milić, A. (2001). *Sociologija porodice. Kritika i izazovi*. Beograd: Čigoja štampa.

- Milić, A. (2010). „Porodica i izazovi globalne transformacije”, u Milić et al. *Vreme porodica. Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*. Beograd: Čigoja štampa, ISI FF, str. 13-33.
- Milić, A. (2010). „Porodične vrednosne orijentacije – vrednosni raskol”, u Milić et al. *Vreme porodica. Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*. Beograd: Čigoja štampa, ISI FF, str. 235-257.
- Milivojević, Z. (2011). „Razumno telesno kažnjavanje dece kao neotuđivo roditeljsko pravo”, *Nova srpska politička misao*, vol. XIX, no. 1-2, str. 159-179.
- Tripković, G. (2005). *Tragom porodice*, Novi Sad: Stylos.
- Vuković, A. (2012). „Jedan pogled na implicitne oblike potčinjavanja kao vid manifestacije simboličke moći sa primerima iz svakodnevnog života”, Rašević, M. i Marković M. (ur.). *Pomeaćemo granice*, Beograd: Institut društvenih nauka, str. 215-227.
- Vuković, A. (2020). „Obrazovanje kao činilac društvenog razvoja: reforma obrazovanja u Srbiji po ugledu na EU”, Jovanović, P. i Zlatanović Stojković S. (ur.) *Izazovi održivog razvoja u Srbiji i Evropskoj Uniji*, Beograd: Institut društvenih nauka, str.140-154
- Антонић, С. (2013). Друштвена покретљивост у социјалистичкој Србији: један ревизионистички поглед, *Социолошки преглед*, vol. XLVII (2013), no. 2, стр. 145–170.

Ph.D. Ana Vuković, Research Associate
Institute of Social Sciences Belgrade

CRISIS OF THE ROLE OF FAMILY AND EDUCATION AND CHILDREN'S VIOLENT BEHAVIOR

Abstract

This paper deals with the dis/integration of family and education as the two most relevant social subsystems for children's socialization through learning and transmitting dominant values and norms. Social values represent the basic guidelines for the socialization of society members and the consequent prevention of violence based on their violation, in an individual and collective sense. Through the analysis of changes within social subsystems, the author indicates how changes in the understanding of social relations have affected the role and functions of family and education, and one of the consequences of these changes is the perception of the child's position in society. The analysis will also include a presentation of the transformation individually vs. collectively within which upbringing and child rights are subject to different interpretations. One of the goals of the paper is to point out that changes in the functions of the family and education system can affect the increase in violent behavior of children. The author concludes that changes in ideological paradigms about the role of the family and education, through differentiated interpretations of the forms of adjustment to modern trends should include the socio-historical context of countries at different levels of social development.

Key words: family, education, children, ideology, social development.